

דברים שרואים מפה לא רואים משם

ביוזמת נציב שירות בתי הסוהר הוחלט לפני כשנה וחצי כי בארגון כליאה לאומי ראוי שיוקצה אדם מיוחד לשמירה על זכויות העצירים והאסורים ודאגה לרווחתם ■ רב כלאי עינת חסון נבחרה למלא את התפקיד ובביקורי הפתח שלה במתקנים ובליויים השונים, היא רואה עצמה 'שגרירה' של הכלואים

אחד היא מבקרת, ללא תיאום מראש, בכ-15 בתי כלא. חסון עוברת בין התאים והאגפים, משוחחת עם אסירים ועצורים, מוודאת שהמתקנים ואנשי הצוות אכן עובדים על פי הנהלים והכללים של שב"ס ומגבשת המלצות לגבי שינויים בתנאי הכליאה. עבודתה נעשית תוך שיתוף-פעולה פורה עם גורמי פנים וגורמי חוץ, כמו הסנגוריה הציבורית, הוועדה של לשכת עורכי הדין והצלב האדום. בנוסף, חסון לוקחת חלק גם ב'ביקורת בוס', ביקורות שהנהיג הנציב והנעשות בהוראתו. גורמים שונים מתחום הנציבות פושטים אחת לשבוע, בהפתעה, על בית סוהר, ובוחרים בו תחומים שונים. עינת מרכזת את מאגר הנתונים בכל הנוגע לתנאי הכליאה והאחזקה בתוך שב"ס, ובודקת את התאמתם לעקרונות ולנהלים שנקבעו. עד עתה, פעמיים בשנה היא מגיעה לפרוור ספ"כ כדי להציג ממצאים מרכזיים שהעלתה בביקוריה ואת הפעולות שנקטו בעקבותיהם.

צילום תמונת המצב

"כשבאנו להסדיר את התקן לתפקיד שממלאת בסופו של דבר עינת", מספר וקנין, "אמרנו לעצמנו, הרי יש כבר מפקד בית סוהר ויש מטה נציבות ומחלקת ביקורות וזרועות נוספות בארגון שכל אחת מהן, בתחומה, יכולה לעשות את העבודה הזו". ובכל זאת, הוא אומר, ביוזמת הנציב, הוחלט שבארגון כליאה לאומי ראוי שיהיה תפקיד שיוקדש אך ורק למשימה של דאגה לרווחת העציר והאסור, כאשר הם. "המטרה שלנו היא שמקבלי ההחלטות בארגון יקבלו תמונת מצב לגבי התנאים בהם מוחזקים אסירים ועצורים", אומר וקנין. "עינת 'מצלמת' את תמונת המצב בביקוריה ומביאה את הממצאים אלינו. אם למשל אנחנו משדרגים אגפים, חשוב לנו לראות מה משמעות העניין בפועל. אנחנו מקצים לנושא משאבים רבים ורוצים לוודא כי המדיניות שלנו, מדיניות הנציב, מיושמת. פעילותה של עינת היא כלי ניהולי שמאיר את עיני המפקדים".

רב כלאי עינת חסון

"המטרה שלנו היא
שמקבלי ההחלטות
בארגון יקבלו תמונת
מצב לגבי התנאים
בהם מוחזקים
אסירים ועצורים"

מאת: נעמה תלם

רב כלאי עינת חסון חולמת לעבור חוויה נסיונית. חסון היא האחראית על בקרת מערך תנאי הכליאה והתחזוקה של האסירים במתקני הכליאה, ובמסגרת תפקידה היא בוחנת את התנאים והיכולת לשיפור תנאי האסירים והעצורים בשב"ס מבחינה פיזית, חינוכית, סוציאלית, מקצועית ותזונתית. במהלך ה'ניסוי' עליו היא חולמת, היא רוצה להצטרף לאחד הליויים של יחידת 'נחשון' כשהיא אזוקה, בדיוק כמו אסיר. בינתיים, כבר הצטרפה לליויים כשהיא יושבת מאחור 'רוכה' לאותם תנאים שמקבלים האסירים מבחינת שתייה ועצירות לשירותים, אך ידיה ורגליה היו חופשיות מאזיקים. "אני רוצה לדעת איך אסיר מרגיש", היא אומרת. "בלימודי רפואה בארצות הברית, הסטודנטים לובשים חלוק ונשכבים במיטת החולה כדי 'להרגיש מה זה חולה'. בעיני זו גישה נכונה והייתי רוצה ליישם אותה גם בשב"ס, כדי להבין יותר, לחוות על בשרי מה מרגיש עצור או אסיר ולפעול בהתאם".

ביקורת "בוס"

חסון מעידה על עצמה שהיא ה'שגרירה' של האסירים והעצורים בשירות בתי הסוהר. ה'פה' שלהם. ראש מטה שב"ס גונדר אבי וקנין, לו היא כפופה, מכנה אותה 'זרקור' או 'מצפן'. עינת אינה עוסקת בבקרה או בפיקוח, מדגישים שניהם, אבל היא מאירה את עיניהם של מפקדי בתי הכלא והקצונה הבכירה ומציפה את הבעיות בתחום תנאי המחיה של עצורים ואסירים.

אז מה בדיוק היא עושה?

מאז החל התהליך של הפיכת שירות בתי הסוהר לארגון כליאה לאומי, נמצאים תחת אחריות הארגון אלפי אסירים ועצורים. עינת מבקרת בכל המקומות בהם הם עובדים: בתי הכלא, בתי המשפט, ליוויים של לוחמי יחידת 'נחשון', בתי החולים בהם מאושפזים עצורים ואסירים, והיא אפילו פוקדת פשיטות פתע של אנשי יחידת 'דרור'. במהלך חודש

“זוהי החלטה מאד
אמיצה של הנציב -
להקצות לנושא אדם
מיוחד, שיאתר בעיות
חוצות-ארגון ממקום
מסייע, לא מאיים”

ראש מטה שב"ס גונדר אבי וקנין

לקבל רק אוכל ומיטה וזהו. זאת לא דעתי. אני מאמינה שאם נעזור לאסירים, אנחנו, כחברה, נרוויח. עצם העובדה שאנחנו בודקים את עצמנו מחזקת את גאוות היחידה שלנו.”
בשלב הראשון של כניסתה לתפקיד וכדי להכיר את השטח, ערכה עינת ביקורים מתואמים מראש בכל בתי הכלא והמתקנים של שב"ס. היא הסבירה למפקדים בבתי הסוהר את מהות תפקידה, ואת העובדה שלא מדובר ב'ביקורת' אלא ב'ביקורים'.

יושבים על ספסלי ברזל, למרות שהיו מעדיפים ספסלים מרופדים, אך מדובר בנסיעה מסודרת, מכובדת. יש אוורור, שירותים ומים.”
“אני לא חושבת שבת סוהר הוא בית הבראה”, ממשיכה חסון, “אך אני כן חושבת שנכון לכבד אדם באשר הוא, לתת לו את התנאים הבסיסיים כדי שיוכל לשמור על צלם אנוש. אני יודעת שישנם כאלה שאומרים 'למה אתם נותנים להם זכויות, מגיע להם לשבת מאחורי סורג ובריח,

מדובר בשינוי תפיסה בשב"ס?

“אני נמצא בשב"ס כבר יותר מ-30 שנה ותמיד טיפלנו בנושא של זכויות אסירים. יחד עם זאת, היום יש יותר מודעות והחשיפה לנושא יותר גדולה. צריך לזכור כי בעקבות הפיכתו של שב"ס לארגון כליאה לאומי, מגיעות אלינו אוכלוסיות ייחודיות רבות והן מצריכות התייחסות מיוחדת. בהקשר הזה בפירוש נעשתה 'קפיצת מדרגה', שלא היתה פשוטה כלל. זוהי החלטה מאד אמיצה של הנציב - להקצות לנושא אדם מיוחד, שיאתר בעיות חוצות-ארגון ממקום מסייע, לא מאיים”.

נקנק מים בכל ליווי

בפברואר 2008, לפני כשנה וחצי, החלה חסון למלא את התפקיד החדש. המטרה, היא אומרת, היתה לבחור מישהו מהשטח. חסון שימשה בעבר כקצינת חינוך/מורה לאסירים, קצינת משאבי אנוש ומנהלת אגפים. אורח החיים מאחורי החומות וההתחככות עם אסירים לא היו זרים לה.
מאז החלה בתפקידה הנוכחי, נשמעות עדויות, גם של מפקדי בתי סוהר, על כך ש'יש תהליך של שיפור'. כך, למשל, בכל הנוגע לליוויים של יחידת 'נחשוף'. אחרי שחסון לקחה חלק בליוויים, היא הבחינה כי אין כללים מוסדרים בכל הנוגע לשתיה ולעצירות לשירותים. היום, היא אומרת, הכללים ברורים ומתוקנים. בכל רכב ליווי נמצאים קנקני מים ולכל קצין ליווי יש מפתח לשירותים בתחנות העצירה. “אנחנו רואים לכל אדם השוהה במסגרת שב"ס”, היא מדגישה, “ולא מוותרים על הנושא הבטחוני. הביטחון במקום הראשון. האסירים

מאז ואילך, הביקורים שלה הם ביקורי-פתע. כל ביקור שלה נפתח היום בשיחה עם מפקד הכלא. אם בהתחלה היו כאלה שחששו ממנה - היום רובם ככולם כבר מבינים שהיא בעדם, שלפעמים היא אפילו גורם מזרז בכל הנוגע לפתרון בעיות ולשינויים.

"אני באה ומסתכלת מהצד"

כל ביקור שלה אורך כחמש שעות ויותר. במהלכו, חסון עוברת בין התאים והאגפים, רושמת ומצלמת. היא משתדלת, לדבריה, שהמלווה שלה יהיה אחד מסוהרי האגפים, לאו דווקא מישהו מהקצונה הבכירה. 'אני נציגת הנציב', היא אומרת לאסירים ולעצורים שהיא פוגשת. אחר כך היא מסבירה את מהות התפקיד שלה. "כשאני נכנסת לתא", היא מתארת, "אני בודקת את השירותים והמקלחת, את מצב האור מבחוץ, התאורה הפנימית והאוויר. אני בודקת אם יש לאסיר מזון, אם לכל אסיר יש שמיכה, סדין, מוצרי היגיינה בסיסיים, בגדים להחלפה, נעליים. אני שואלת מתי הם התקלחו בפעם האחרונה. אם מדובר בעצור, אני שואלת אותו האם הוא קיבל מנת מזון, ללא קשר לשעה בה נקלט. אלה דברים שכולם רואים, אך כשאתה עובד בשגרה היומיומית בכלא, לעיתים אתה מפספס. אני באה ומסתכלת מהצד, וכך הדברים יותר בולטים לעין. מעבר לכך, המודעות וההבנה שלנו, אנשי הסגל, התחדדו. למשל, פעמים רבות עצורים הם אנשים שנתקלים במשטרה ובשב"ס בפעם הראשונה בחייהם. אין

עליהם כלום מלבד הבגדים שעל גופם. בעבר הם לא ידעו לבקש ולקבל את הדברים הבסיסיים הנחוצים לרחצה ולכביסה.

"היום, הכל מסודר. כל עצור ה'נוחת' במתקן שב"ס ולא משנה באיזו שעה, מקבל סל סדקית הכולל סבון, שמפו, מברשת שיניים, משחת שיניים, סכין גילוח, ומזון. זהו סל ראשוני ויש גם סל משני. אם לאסיר אין הפקדה בקנטינה מספר חודשים, או שהופקד עברו פחות מהמינימום שנקבע, אנחנו עוזרים לו. מנהל אגף שרואה כי לאסיר חסר פריט בסיסי, דואג להשלימו: חולצת טריקו, תחתונים, גרביים, אימוניות וכו'. האמונה שלנו היא כי אסיר מטופל, שרואה שדואגים לו מכל הבחינות, הוא אסיר שיהיה מוכן לעבור שינוי".

טועמת את האוכל

עינת אינה מסתפקת בהצצה מבחוץ. היא שולחת ידה בכל, אפילו בצלחת של האסירים, ופשוט טועמת מהאוכל שלהם, אפילו אם מדובר במרק חצילים... "אם פעם בחנו בעיקר את נושאי התעסוקה והחינוך של האסירים, "היא אומרת, "הרי שהיום מתייחסים גם לנושא התזונה. החל ממרס 2009 החל פיילוט של תזונה בשישה בתי כלא. ביולי הצטרפו לניסוי שישה מתקני כליאה נוספים. שפים מקצועיים הגיעו ועבדו עם האחראים על מטבחי האסירים במתקני הכליאה השונים. הם לימדו אותם לבשל לקהל גדול ובעיקר איך לתבל את האוכל. נעשו שינויים בתפריט, תוך שימוש באותם מצרכים. בין השאר, הנהיגו 'יום מזרחי'

בו מגישים פלאפל וחמוס. מ-1 בינואר 2010, מה שהיה פיילוט - יהיה נהוג בכל בתי הסוהר בארץ. " אילו תגובות את מקבלת מהאסירים?

"יש כאלה שאומרים לי 'זה בכל מקרה לא יעזור' ואחרים דווקא פונים עם תלונות כמו 'הברז מטפטף' או 'המחירים בקנטינה יקרים'. יש אפילו אסירים שאומרים לי 'אם את מטפלת בנושא, אני מושך את הבג"ץ שלי'. אני מאמינה שהשיפור בתנאי המחיה של האסירים ועצם העובדה שמונה איש צוות של שב"ס לברוק את הנושא, יקטינו את מספר עתירות האסירים. אני אמנם לא מטפלת בבעיות נקודתיות של אסיר מסוים ואי אפשר לכתוב אלי, אך אני מעבירה גם את הנושאים הפרטניים לידיעת המפקדים. למשל, אסירים סיפרו לי כי נעלי הבית הנמכרות במרכז המכר מפיצות במגע עם מים ריח רע. אסירות התלוננו על כך שאין נעל אישה. יצרתי קשר עם האחראים במחלקת רכישות והתברר שנעל הבית אכן בעייתית. בעקבות זאת נוצר קשר עם הספק ונעשה שינוי. במקביל הוציאו מכרז לנעלי-סירה לנשים שלא היתה בעבר.

במקרה אחר סיפרו לי אסירים באגף טעוני פיקוח, שבלילה הם מאד רעבים משום שהם צורכים כמות רבה של כדורים. בהנחיית סגן מפקד הכלא נקבע כי במהלך הלילה יהיו באגף לחם וממרח. מבחינתי, דינו. זה אומר שיהיה שם יותר שקט. הנה דוגמה נוספת: ביקרתי בבית מעצר מסודר ונקי, אך ראיתי כי על כל סורג דלת תלויות שקיות אשפה. שאלתי את מפקד המתקן מדוע אין פחי אשפה בתאים. הוא ענה 'פשוט לא שמתי לב, איזה

"כשאני נכנסת לתא אני בודקת את השירותים והמקלחת, את מצב האור מבחוץ, התאורה הפנימית והאוויר"

סוכרייה לדרך

נדבך נוסף עליו חשבה עינת, במסגרת פעילותה לשיפור תנאי המחיה של עצורים ואסירים, הוא "שאלון לאסיר המשתחרר", המופנה לאסיר רגע לפני שחרורו מהכלא. בשאלון היא מבקשת מהאסירים לדרג את מידת הקשב האישי של סגל הביטחון, אחזקת האגף, רמת שביעות הרצון מהציוד שסיפק שב"ס, רמת שביעות הרצון ממרחב המחיה בתא, פרטים אודות איכות המזון, הטיפול הרפואי, החינוך ועוד. בשלב זה, השאלון הוא עדיין בבחינת ניסוי. "ישנם אסירים שאינם מעוניינים למלא את השאלון. אני משוחחת איתם ומסבירה להם כי מהשיפורים ייהנו החברים שלהם שעדיין בכלא. בתום מילוי השאלון, מקבל האסיר ברכה לדרך חדשה ומתוקה - סוכרייה".

בכל מחוז ומחוז, מציינת עינת, היא מרגישה שיפור. היא לא מייחסת את השינוי הזה לעצמה אלא לשירות כולו. עדיין, היא אומרת, הדרך ארוכה. "בסוף התהליך, לכל אסיר בתאו צריך להיות מרחב מחיה מינימלי. אני בכוונה לא מציינת את מידות המרחב, אך נכון הוא כי לכל אסיר יהיו בתא שולחן להנחת מגש האוכל, ארונית ומיטה. השירותים והמקלחת צריכים להיות נפרדים. במתקנים בהם נערכים שיפוצים, מתבצעת ההפרדה ומותקנת אסלה אירופאית. במתקנים החדשים שב"ס מקים, מרחב המחיה גדול יותר לכל אסיר ויש מיטות חדשות, שולחנות, כסאות ותאורה מתאימה.

בחרנו להביא לסיום את מלותיה של עינת, המבטאות את תחושת השליחות המפעמת באנשי סגל שב"ס:

"הדברים הניתנים חינם הם הדברים היקרים ביותר - יד פשוטה, כתף תומכת, לב משתתף, נפש סועדת - אלה אינם עולים כסף, אך שווים הון. אי אפשר לפרוט אותם לפרוטות. הם ניתנים כפי שהם, בלי חשבון".

"במתקנים החדשים

שב"ס מקים, מרחב

המחיה גדול יותר

לכל אסיר, ויש מיטות

חדשות, שולחנות,

כסאות ותאורה

מתאימה"

מפרסמת דו"ח שיש מה לשפר אצלנו, אני אקדים ביקור לאותו מקום. כך אנו נוהגים גם לגבי דו"חות של הצלב האדום. לאחרונה, למשל, פורסם דו"ח של לשכת עורכי הדין על כלא 'נווה תרצה'. קראתי אותו, סימנתי את הדרוש בדיקה ויצאתי לביקור בכלא כבר למחרת בבוקר. לתדהמתי, גיליתי כי בחלק מהנושאים לא היה כל קשר בין המציאות לבין מה שנכתב. לדוגמה, צוין שלטענת האסירות, אגף סביון הוא חנוק, חשוך ומדכא. אגף סביון במציאות הוא מבנה מואר, נקי ומאוורר. ברחבה הציבורית יש מאוורר ומזגן והוא מבריק בנקיונו. לדעתי, מי שכתב את הדו"ח לא בדק את הנושא לעומק והסתמך רק על דברי האסירות. נכון שאגף ההפרדה דרש שיפוץ, דבר שנעשה מאז ברצינות רבה, אך לא עלתה שום צחנה מהמזרנים כפי שנכתב. 'נווה תרצה' הוא כלא הנשים היחיד בארץ והטיפול שם אינו פשוט."

יופי שאת ראית'. מדובר בשינוי קל אך משמעותי. אף אדם, גם אם הוא עצור, לא רוצה להתעורר כששקית אשפה תלויה מול פניו".

להפיץ רעיונות טובים

חסון עורכת ביקורות נושאות ומטפלת בעניינים הקשורים לאסיר גם בעקיפין, כמו ביקורי משפחות וחדרי המבקרים. כך, לדוגמה, אחרי שראתה שפינת הביקורים באחד מבתי הסוהר טעונה שיפור, האירה את תשומת לב המפקד ולאחר כשבוע נתקבלו מאותו מתקן צילומים של פינת ביקורים חדשה.

חסון מדווחת על הדברים הפחות טובים, אך גם על הטובים. רעיון מוצלח שהונהג בכלא אחד יועבר באמצעותה לאחרים ויאומץ לעיתים על ידי הארגון כולו. "בכלא בצפון, למשל, נכתב שלט מידע בהיר וענייני למבקרים. העתקתי את תוכנו וביקשתי שישכתבו אותו לשאר בתי הסוהר. בכלא 'שיטה' מצאו פתרון לעובש המתפשט בוילונות המקלחת בצורת כד ברזנט הנתפר לצדו הפנימי של הוילון ומגן עליו מהמים. הפצתי את הרעיון המוצלח בין כל בתי הכלא והעברתי אותו גם למחלקת הלוגיסטיקה".

לעתים, בודקת חסון את נכונותו של מידע מסוים המגיע לידיה: "מהלשכה המשפטית יצרו עימי קשר באחד הימים ודיווחו כי קיבלו מכתב המעלה סימני שאלה לגבי תנאי האסירות הביטחוניות באחד מבתי הסוהר. למחרת השכמתי קום ובשעה 04:30 לפנות בוקר הגעתי לביקור פתע במקום. עברתי בין חדרי האסירות הביטחוניות, בדקתי את התלונות ונמצא כי הדברים שנכתבו לא היו מדויקים".

התפקיד של חסון נולד, בין השאר, לאור דו"ח שכתבה הסנגוריה הציבורית ושפורסם בשנת 2007. הדו"ח הזה, אומרת חסון, הציג מראה לא מחמיאה לשירות בתי הסוהר. "אנחנו מתייחסים ברצינות ובכבוד לדו"חות, אך לא מתנהלים על פיהם", היא אומרת. "יחד עם זאת, אם הסנגוריה